

Катица КУЛАВКОВА
Охрид, 7.07.2017

Холизмот на антропологијата низ призма на нејзината внатрешна (иманентна)
мултидисциплинарност

(Илија АЦЕВСКИ, *Културна антропологија*, Скопје, 2015, издание на
Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“)

Вообичаено е книгите да се промовираат непосредно по нивното излегување од печат/објавување, што не значи дека тоа е единствениот можен начин да се претстави една книга пред јавноста.

Таков е случајот со книгата учебник и студија на д-р Илија Ацевски, професор на Институтот за социологија при Филозофскиот факултет во Скопје, чијшто наслов е *Културна антропологија*. Колку што се оддалечува временски од датумот на своето објавување, толку оваа книга *Културна антропологија* се доближува до мигот кој ја нагласува образовната, научната и општествената потреба од нејзиното постоење. Зборуваме, значи, денес, не само за една книга која е објавена во нашата културна средина, туку и за книга која постои во нашата средина и која веќе го врши своето влијание во образовниот систем и ја остварува својата функција заради којашто е напишана. Затоа и има смисла за ваква книга да се направи не само вообичаена промоција, туку и една работилница како рамка во којашто е пожелен дијалог за прашањата што таа ги покренува и за ставовите што ги зазема оваа книга по однос на научната дисциплина востановена во науката како 'културна антропологија' и воведена во универзитетската настава во РМ како посебен предмет.

Најпрвин ќе се осврнам накусо на концепцијата на книгата и нејзината композиција (состав), што инаку со еден прочит се проследува во содржината на книгата и во предговорот на нејзиниот автор. Книгата ја систематизира проблематиката на една од неколкуте гранки или дисциплини на општата антропологија (ако може да се каже 'општа'), културната, покрај општествената (социјална антропологија) и социо-културната антропологија, наспрема биолошката, архео-историската и лингвистичката антропологија. Синтезата што ја прави антропологијата како целина составена од овие четири под-дисциплини и која ја легитимира антропологијата како дијалог меѓу природните, општествените, културолошките и хуманистичките науки, овде е навидум запоставена, за да може да посвети целосно внимание врз специјалните и специфични подрачја на интерес на културната антропологија.

Но, имајќи предвид дека самата култура е мега систем на системите кој се устројува и се осмислува себеси низ бројни интердисциплинарни и

интермедијални контакти и проучувања на релација човештво – општество – историја – јазик – уметност – наука, неспорно е дека културната антропологија е најблиска до атрибутот холистичка или интегрална, а со тоа и до општата антропологија. Од крајот на 20-от и почетокот на 21-от век се зборува и за медицинска, политичка, когнитивна, еколошка, економска, родова и психолошка антропологија. Освен тоа, би можело да се зборува и за антропологија на книжевноста, како што тоа, да речеме, се прави во наставата во рамки на Катедрата за општа и компаративна книжевност при Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ во Скопје.

Од тие причини, книгава е конципирана како состав од три дела/раздела: 1. Антрополошки перспективи, теории и методи на истражување; 2. Културна егзистенција и адаптација 3. Разбирање и почитување на културната разноликост и 4. Културата во глобалниот свет. Книгата содржи вкупно 17 (седумнаесет) поглавја, а е придружена со 'Поимник' и 'Библиографија', односно 'Предговор'. По уводните теориско – методолошки расправи во првиот дел, се навлегува во дефинирање на самиот поим култура и биолошкото и културно прилагодување на човекот во историјата во цивилизацискиот време-простор, за да се премине кон проблемите на 'економската антропологија' и начелата на економијата на културата, сфатена главно како култура на физички опстанок и, во таа смисла, како култура на живеење. Самиот поим 'економија' (на старогрчки 'οικονομία') е повеќеслоен и значењски сензибилен на повеќе аспекти на опстанокот, вклучително и економичноста на културниот опстанок во услови на изолација на културите и особено во услови на културна хегемонија, разноликост и глобализам. Тоа, пак, ја вклучува и политичката перспектива на оваа проблематика за којашто би можеле да расправаме и во рамки на денешниов, едновремено свечен и работен настан.

Третиот дел од книгава, насловен како „Разбирање и почитување на културната разноликост“, е најобеман и ги покрива прашањата од општ и посебен интерес, прашања за коишто сите мислиме дека ги познаваме и кои ни побудуваат желба за разговор, размена на мислења и искуства, па и полемика, а тоа се прашањата на: јазикот и комуникацијата, митовите и легендите, ритуалите (обредите), играта/лудизмот, музиката и уметноста пошироко, религијата како поглед на свет и погледот на свет во поопшта смисла, индивидуалните аспекти на културата, почнувајќи од процесот на мислење и спознавање, преку социјализацијата и акултурацијата, до трауматизацијата, насилството и страдањето на единката во општеството и во светот. Во овој дел се разгледани чувствителните и денес актуелни и радикално проблематизирани аспекти на полот и родот, на бракот и семејството, на групирањето на луѓето и општествата врз принцип на интереси – класни, родови, политички, хегемонистичко-колонијалистички и други. Последниот, четвртиот дел од оваа книга (учебник и студија) се однесува на поставеноста и променливоста на културата во глобалниот свет.

Е, сега, што би можеле да истакнеме како посебно занимливо и актуелно или како интригантно и провокативно во современиот свет и од локална и регионална гледна точка?

И денес, речиси два века од првите посистематски истражувања на културите на домородните, староседелски, индогини, 'ендопски' или автохтони култури, етнички групи, народи, племиња и други специфични човечки заедници, антропологијата популарно се поврзува со обичаите и обредите на домородните и егзотични култури, не ретко изолирани, оти изолацијата се зема како услов да се конзервира и да опстане еден мал и затворен културен систем. Во Канада и на тлото на северна Америка се употребува терминот „први нации“ (nations primaires, les métisses), што произлегува и од бројни невладини, но и владини културни политики и развојни стратегии да се признае правото на култура, во случајов на домородна култура, на првите народи на територијата на Канада. И денес, имено, се прави една многу битна дистинкција меѓу домородните, наследени култури и новоформираните, затоа што разликите меѓу нив сведочат за иманентните и инхерентни антрополошки разлики кои вклучуваат традициски, јазични, културни, психолошки, еколошки, биолошки и други разлики.

Токму антрополошките разлики меѓу различните народи се индикатори за разликите во еволуцијата на човештвото и за развојните стратегии и политики кои не секогаш биле обирни спрема домородните популации, цивилизации и култури, обратно - кои биле антагонистички поставени, хегемонистички, асимилаторски, насилно, па и геноцидно. Токму неосвестените антрополошки разлики биле повод народите да се категоризираат како развиени/цивилизирани наспрема неразвиени/варварски, што има извршено влијание и врз теоријата на културата и културната антропологија, припишувајќи им стереотипни негативни конотации на културните разлики, главно на штета на индогините културни идентитети. Токму неправдите спрема т.н. примитивни, домородни или „први народи“ спаѓаат во редот на најголемите неправди направени во поновата историја на човештвото, неправди со коишто и денес се соочува човештвото и кои се рефлектираат врз нивниот уставен и законски статус во одделни држави, како последица на што систематски и неповратно се брише наследената културна и јазична меморија, еден важен генофонд на човечката раса, а со тоа се осуетуваат и некои антрополошки истражувања. И на Балканот се имаат случено слични културни конфликти и конфликти меѓу различните погледи на свет со тешки па и трагични последици по однос на домородното население и нивното антрополошко битие: асимилација, колонизација, негација на идентитетот, миграции, конверзии, па дури и облици на етноцид и културоцид. Со други зборови, културната, социјалната и лингвистичката (јазична) антропологија би можеле и врз изворни балкански искуства да дојдат до одредени научни сознанија со поопшта научна вредност и со универзална важност. Освен тоа, сознанијата извлечени од минатото на балканските народи би можело да биде

полезно и во артикулирање на актуелните културни политики во регионот и меѓу одделните држави, вклучително и во рамки на одделните држави во коишто некои јазично-културни заедници немаат соодветен општествен статус.

Не ретко, кога се вели дека антропологијата го проучува она што луѓето ги прави „хумани“ се мисли на хуманитетот како врховна, култна и позитивна вредност. Но секое сериозно антрополошко проучување треба да ги земе предвид, токму заради својот ‘холизам’, и „нехуманото лице на човештвото“, амбивалентните аспекти на човечкиот род, на индивидуално и на колективно рамниште, за да ги разобличи и осуети, во одредени околности, нехуманите/нечовечните стратегии и постапки: расната, верска, национална, родова, политичка и друг вид дискриминација, сегрегација, гетоизација и маргинализација. Во тој контекст, се наметнува помислата дека токму антропологијата ја следи човечката егзистенција како рамка во којашто се актуализира архетипот на Доброто и на Злото, на Светлото и на Сенката,

Професорот Илија Ацевски во оваа своја книга укажува на фактот дека е тешко да се изведат универзални заклучоци за човештвото врз основа на антрополошките карактеристики и начинот на живеење на една или неколку етнокултурни заедници. Па сепак, охрабрува сознанието дека антропологијата се стреми да ги осознае заедничките или општи места во културите и егзистенциите на различните етноси, па впрочем и на различните единки. Колку што се важни разликите меѓу народите и културите, толку се важни и нивните сличности, оние места кои се споделени и кои го конституираат транс-етничкиот, транс-религискиот, крос-културниот и транс-историскиот код на човештвото, оној минимум константен склоп на функции на човекот и на човечките раси и класи кои го формираат непорекливиот идентитет на човечкиот род. Оти идентитетот не е непрепознатлив, колку и да е притаен и колку и да е подложен на модификации. Сè додека можеме да го разликуваме човечкиот род од животинскиот и другиот свет, можеме да зборуваме за некои основни одлики на неговиот идентитет.

Но, антропологијата, се чини, не се задоволува со воопштени и испразнети одговори. Таа постојано истражува и ја надополнува базата на податоци за тоа како живеел, како опстанал и како го осмислил своето постоење, не толку човекот како единка, колку човечките заедници како препознатливи, цивилизациски и културно хомогенизирани ентитети. Реконструирајќи ги древните културни идентитети ширум светот, антропологијата поттикнува и љубов спрема древната другост, било во нашето соседство или подалеку од нас, ги покажува предностите и слабостите на радикалните културни политики, било да се ориентирани кон мултикултурна хетерогеност или кон етноцентрична хомогеност. Антропологијата дава надеж дека глобалните и неолиберални политики нема да посегнат кон радикализација на постапките на бришење на

различните идентитети, ниту кон нивна радикална ревизија и деформација, ама ни кон нивна изолација, фрагментација и либанизација, па во таа смисла и балканизација (ситнење на националното ткиво на етно-религиски фрагменти/заедници и нивна енклавизација).

Културната антропологија е наука која воспоставува рамнотежа меѓу материјалните и историските факти, од една страна, и теориите и компаративните истражувања, од друга (страна), што е добар повод за да се промовира наставниот предмет антропологија (културна, религиска, јазична) како јавен интерес и во Р. Македонија. Ако ја посматраме структурата, функцијата и егзистенциите на современа Р. Македонија, би можеле да направиме интересна изворна, компаративна и проективна студија за антрополошките специфики но и споделени места кај балканските народи, со словенски и несловенски происход. Размислувајќи во таа смисла, се чини дека би била интересна една конкретна иницијатива за интердисциплинарен и регионален проект во чијшто фокус би биле антрополошките разлики на балканските народи преку македонската современа парадигма, во етничка, религиска, јазична, социјална и културна смисла.

Овој учебник е вистинска монографска студија која ги сумира постигнатите и референтни резултати и теории во културната антропологија во светот, ги опишува со висока доза на стручност и акрибичност, со чувство за нивната деликатност и сложеност, со свест за нивната актуелност, со коментари кои го заслужуваат вниманието на пошироката научна и образовна јавност.

Вакви книги не се пишуваат лесно, но не се невозможни, што покажува и делото на проф. И. Ацевски. За нив треба знаење, искуство, систематичност и посветеност. Би можеле да дискутираме околу некои поими и нивната македонска јазична адаптација (човечко, човечно, човеково, на пример, ритуал наспрема обред), би можеле да го отвориме прашањето за сродноста меѓу културната и психолошката антропологија и книжевната теорија и методологија, како и многу прашања од доменот на неолибералната парадигма на релативизација на родот и полот, ама за тоа треба да се вклучат стручни лица во соодветните области и да се направи една мала серија од научни работилници, при Универзитетот и при МАНУ, зависно од соодветноста на проблематиката и на модусот на нејзино разгледување. Токму затоа ја сметам оваа книга за корисна и референтна во областа на македонската културолошка наука и се согласувам со ставовите на рецензентите, ценетите професори д-р Слободанка Марковска и д-р Љупчо С. Ристески.